

İslam Ekonomisinde Sosyal Güvenlik Kavramı: Tekâfûl Sigorta Sistemi Örneđi

Muhammed Hadin ÖNER*

Özet

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve toplum ile iç içe yaşamak zorundadır. Bu durum ekonomik ve sosyal riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler, ekonominin gelişmesiyle birlikte daha fazla artmış ve maddi-manevi kayıplar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ekonomik risklerden korunmak amacıyla tarih boyunca çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Günümüz modern toplumları da sigortacılık sistemi sayesinde muhtemel riskler ile mücadele etmektedir. İslam toplumlarında ise Tekâfûl sigortacılık sistemi geliştirilmiştir. İslam ekonomisinde sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma kavramlarından Tekâfûl sigorta sisteminin hangi ölçütlerde sağlandığı net bir şekilde belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, İslam ekonomisinde önemli yeri olan Tekâfûl sigorta sistemi hakkında temel bilgiler vermektir. Bu makalede söz konusu sistemin hangi ülkelerde geliştiği, nasıl bir süreçten geçtiği ve nasıl uygulandığı hususları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: İslam Ekonomisi, Sosyal Güvenlik, Sosyal Refah, Tekâfûl Sigorta Sistemi.

The Concept of Social Security in the Islamic Economy: The Case of Takaful Insurance System

Abstract

Mankind is a social human being that is forced to live in a society. This situation brings economic and social risks with itself that have been increased with the further development of the economy. Thus material and spiritual losses have reached at an enormous level. Several methods had been developed throughout the history for protecting from the negative effects of the economic risks. Current modern societies struggle with possible risks due to an insurance system as well. For this purpose Muslim societies developed Takaful Insurance System. How Takaful Insurance System has been maintained within the concepts of social security and social assistance of the Islamic economies must be clearly defined in this study. The aim of this article is to give an overview about Takaful Insurance System that plays an important part in an Islamic economy. Moreover, this article explores in which countries and how this system has been implemented.

Keywords: Islamic Economy, Social Security, Social Welfare, Takaful Insurance System

İslam tarihinin ilk yıllarından itibaren çeşitli sosyal güvenlik kurumları toplumun refahını ve güvencesini sağlamıştır. Bunlar arasında âkile, vakıflar, sandıklar (âhilik ve lonca sistemi) ve tekâfûl sistemi gibi zorunlu veya gönüllü kurumlar bulunmaktaydı.¹ Bu bağlamda İslam hukuk tarihinde görülen sosyal güvenlik kurumları ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma tekniklerinin ne tür sosyal riskleri karşıladığı, ortaya çıkan sosyal boşlukların nasıl doldurulduğu önemli bir husustur. Son zamanlarda İslami finans uygulamalarının yaygınlık kazanması neticesinde tekâfûl sistemi İslam hukukçuları tarafından geliştirilerek uygulanmaya başlanmıştır. Tekâfûl, klasik sigortacılıkta yer alan faiz ve zarar benzeri uygulamaların yer aldığı sistemden ayrı olarak, İslami prensiplere uygun hale getirilmiş sigortacılık kavramıdır. Aşağıda görüleceği üzere Tekâfûl, risk transferinden ziyade risk paylaşımını esas alan ve yardımlaşmaya dayanan bir sigortacılık sistemi olarak ön plana çıkmaktadır.

* Öğr. Gör., Aksaray Üniversitesi, Ortaköy Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Sosyal Güvenlik Bölümü, E-mektup: hadinoner@aksaray.edu.tr

¹ Sağlam, Hadi, İslam Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teknikleri, E-Akademi İnternet Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2009, s. 123-155.

Bu çalışmanın konusu yukarıda anılan kurumlar arasından, İslami sosyal güvenlik kavramını çerçevesinde tekâfül sigorta sistemini ele almaktır. Diğer kavramlar bu çalışmanın sınırını aştığı için ele alınmayacaktır. Bu çalışmanın yol haritası aşağıdaki gibi olacaktır: Bu makalede ilkin, İslam ekonomisi, sosyal güvenlik anlayışı ve İslam'da sosyal güvenlik kavramının ortaya çıkışı üzerinde durulacaktır. İkinci olarak sigorta ve tekâfül kavramlarının anlamları açıklığa kavuşturulacaktır. Bu konular tekâfül sigorta sisteminin anlaşılabilmesi için genel bir çerçeve sunması bakımından önemlidir. Daha sonra ise İslam ekonomisinde uygulama alanı bulan sosyal güvenlik müesseselerinden İslami sigortacılık sisteminin nasıl uygulandığı hakkında bilgi verilecek ve bu sistemin İslam coğrafyasında hangi ülkelerde geliştiği ele alınacaktır. Böylece bu makale, İslami sigortacılık sisteminin yani Tekâfül sigortacılık sisteminin daha net bir şekilde anlaşılmasına katkı sunacaktır.

İslam Ekonomisi

İslâm, iktisat bilimine değil iktisadi nizama yönelerek, servetin elde edilişi ve ondan faydalanmanın keyfiyetini mevzu edinmektedir. Servetin üretim şeklini ve fayda sağlayan vasıtalarını kesinlikle ele almamaktadır.² İslam ekonomisi esasta, Kur'an ve sünnet ilkelerine dayanmaktadır. Aile, miras, mülkiyet, devlet, infak, zekât, israf ve faiz yasakları gibi konuların ana hatları Kur'an ve sünnet ilkelerine dayanır. İslam ekonomisi, esas olarak vahiyden gelen ilkelere dayandığı gibi uygulamalar zamana ve mekâna göre değişmiştir. İslam ekonomisinin ilkeleri kul hakkını temel alır. Bu ilkeler; israfın yok edilmesi, ekonomi ve siyasette özgürlük, mülkiyet haklarının düzenlenmesi, toplumsal adalet ve refahın artırılması başlıkları altında ele alınabilir. İslam ayrıca diğer sistemler gibi insan, evren ve toplum dengesine dayanır.³ İslam ekonomisinde devletin, toplumun refahını artırıcı faaliyetlere girişebileceği ifade edilirken, devletin daha çok sosyal, eğitim, sağlık alanlarında etkin olması gerektiği ileri sürülmüştür.

Devlet elde ettiği gelirleri (zekât, vergi, kâr vs.) yukarıda dile getirilen alanlara harcamalıdır. İslam ilkeleri ve uygulamaları kendi içinde uyum gösterdikleri gibi birbirleriyle de bütünlük içerisindedir. Ahlâk, hukuk ve ekonomi bütünlük halinde olup birbirlerinden ayrılmaz özellikler taşımaktadır. Toplumun dengesini açıklayan olgu adalettir. Adalet kelimesi denge manasına gelmektedir. Bu durumda İslam ekonomisinin toplumsal hükümleri sosyal adalet ile uyum içerisinde olmalıdır. Sosyal adalet ise israfın önlenmesi, dengeli gelir dağılımı, zenginliğin tabana yayılması, ekonomik bağımsızlık ve istikrar sayesinde gerçekleştirilir.⁴

İslam inancında faiz kesinlikle ve her şart altında haramdır, ticaretin her şekli ise serbesttir. Ticari kazançlar neticesinde vergi yerine zekât verilir. İslam bu şekilde kendine ait farklı bir ekonomik sistem ve model teşkil etmiştir. Böylesi bir modelde her türlü yasal üretim yapılabilir. Üretilen mal veya emtia milletin denetim ve yönetimindedir. Para ve paraya ait işlemler ise devletin kontrolindedir. Girişimciler üretimde ihtiyaç üzerine bir programa uygun davranarak ve yetkililerden onay alarak diledikleri şekilde üretim yapabilir ve piyasaya sunabilirler. Üretimde mülkiyet esastır; yani herkes kendi ürettiğinin sahibidir. Ayrıca, İslam'ın ekonomi anlayışında mutlak, sınırsız bir mülkiyet yoktur, onun yerine sınırlandırılmış bir mülkiyet anlayışı bulunmaktadır.⁵

² En-Nebhâni, Takiyuddin, İslam İktisat Nizamı, Köklü Değişim Yayıncılık, Ankara, 2008, s.76.

³ Tabakoğlu, Ahmet, İslam İktisadına Giriş, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s.79.

⁴ Tabakoğlu, a.g.e., s.86.

⁵ İsmail, Osman Mohamed, İslam Ekonomisi ve İş Ahlakı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2017, s. 2.

Sosyal Güvenlik Kavramı

Sosyal güvenlik, bireylerin kendi iradeleri dışında uğrayacakları maddi zararlardan kurtarılma garantisidir. Sosyal riskler mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik tanımlamalarla sınıflandırılabilmesi gibi, fiziki ve iktisadi hatta daha başka bakış açılarına göre de konumlandırılabilir. Uluslararası çalışma sözleşmesine göre sosyal riskler: hastalık, hastalık yardımları, analık, sakatlık, yaşlılık ve iş kazası şeklinde sıralanabilir. Bir başka ifadeyle sosyal güvenlik, kişinin maddi ihtiyaçlarının ekonomik olarak giderilmesidir.⁶

Tarih boyunca sosyal güvenlik çeşitli şekillerde ortaya çıkmış, bu alanda farklı yollar ve teknikler geliştirilmiştir. Uygulanan bu yöntemler, zamanla bireysel ve toplumsal ihtiyaçların değişmesine bağlı olarak gelişmiş ve değişmiştir. Bununla birlikte İslam toplumlarında uygulanan zekât ve vakıf gibi bir kısmı bugün bile hâlâ başvurulan bir teknik olma niteliğini koruyabilmiştir. Günümüz ekonomik sistemlerinde sosyal güvenlik teknikleri geliştirilmeden önce, Müslüman toplumlarda sigortaya duyulan ihtiyaç çeşitli kurum ve yöntemlerle giderilmekteydi. Müslümanlar eski dönemlerde yaşadıkları ekonomik koşullara bağlı olarak sosyal güvenlik alanında geliştirdikleri sigorta benzeri teknikler vardı. Bu kuruluşlar, Hz. Muhammed devrinden itibaren “kardeşlik ilkesi, aile müessesesi, devlet malı (beytümâl), âkile, kasâme, zekât, sadaka, vakıf ve sandık” şeklinde olmuştur.⁷

Devletlerin sosyal güvenlik politikalarının yetersiz kaldığı durumlarda yoksulluk ortaya çıkmaktadır. “Yoksulluk, varyetsizlik, sefillik, sefalet ve fakirlik” anlamlarına gelen yoksulluk, gelir düzeyinin düşüklüğünden kaynaklanan harcanabilir gelir yetersizliği şeklinde tanımlanabilir. Yoksulluk, bireylerin yaşam düzeyinin günlük ihtiyaçlarını gideremeyecek kadar ekonomik standartların altında kalmalarıyla ortaya çıkar.⁸

İslam Ekonomisinde Sosyal Güvenlik

İslâm hukukunun temel kaynakları, Kur'an ve sünnettir. Kur'an ve sünnet, fert ve toplumlara takip edecekleri ana çizgiyi, koruyacakları temel değerleri, taşıyacakları sorumlulukları göstermekle veya hatırlatmakla yetinmektedir. Bu bağlamda İslam'ın temel kaynakları dikkate alındığında, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma alanında doğrudan veya dolaylı birden çok müessese bulunmaktadır.⁹

İnsanoğlu sosyal bir varlık olduğundan dolayı, hayatını güven içinde sürdürebilmek amacıyla tarih boyunca karşılaşabileceği belirli risklere karşı tedbir almaya çalışmıştır. İlk başta insanoğlu bu risklere karşı bireysel bazda mücadele etse bile zamanla karşı konulamayacak ağır mali yükleri bulunan büyük risklerle başa çıkmak için yardımlaşma grupları kurulmuştur. Bu gruplar karşılıklı sigortacılığın ilk örnekleri olarak görülmektedir. Arap toplumlarında hata sonucu işlenen cinayet sebebiyle maktul yakınlarına verilecek yüklü kan parasının ödenmesinde belirli derecedeki yakınların, kendi aralarında yardımlaşmaları ve bunun mecburi sebeplerden kaynaklandığı bilinmektedir. Gerek bu uygulama, gerek Medine döneminde Hz. Muhammed tarafından hazırlanan, bazı çağdaş araştırmacıların Medine Anayasası diye adlandırdıkları hukuki vesikanın

⁶ Canbay, Tülin ve Demir, Müslim, Türkiye’de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Sayı 2, Cilt 20, 2013, s. 304.

⁷ Sağlam, İslâm Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları, s. 123-155.

⁸ Parlakkaya, Raif ve Çürük, Suna Akten, Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye Uygulanabilirliği, International Journal of Islamic Economics and Finance Studies, Sayı 2, Cilt 1, 2015, s. 63.

⁹ Sağlam, İslâm Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları, s. 123-155.

öngördüğü kabileler arası maddi yardımlaşma bir nevi zorunlu sosyal sigorta örnekleri olarak değerlendirilebilir. XIII. yüzyılda Selçuklu Türklerinde mevcut Derbent Teşkilatı, Osmanlılarda bilinen ve mesleki dayanışma ve emniyet düşüncesine dayanan karşılıklı yardım kuruluşları, esnaf yardım sandıkları ve loncalar sigorta ihtiyacına o günün şartlarında cevap veren kurumlardır.¹⁰

İslami ekonomik sistemde gelirler halkın refahı için toplanmaktaydı. Devlet bütçesinin fazla vermesi durumunda, sosyal devlet anlayışı gereği, herkese maaş bağlanmaktaydı. İslam devletleri bu uygulama ile insanların güvenliklerinin sağlanması, adaletin temini, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasını amaçlamıştır. İslami ekonomik sistem içerisinde vatandaşlar, Müslüman olup olmamalarına bakılmaksızın sosyal güvenlik garantisi kapsamına alınmışlardır.¹¹

Hız. Muhammed genç yaşlarında Mekke'de haksızlığa uğrayan ve mallarına el konulan kişilere yardım etmek üzere yapılan erdemliler grubuna (Hilfû'l-Fudûl) katılmıştır. Bu yapı sayesinde, suça karışan ya da başkalarına haksızlık yapanın zararının ödenmesi için bunlara yapılan ihtar bile yeterli olmuştur.¹² İslam toplumunda sosyal güvenliğin hedeflediği güven duygusu daima varlığını sürdürmüştür. Bunun temel nedeni İslam dininde mevcut olan; Müslüman bireyin tevhit inancı, ahiret inancı, varlığa (Allah, insan, kâinat) bakışı ve sosyal yardımlaşma müesseseleridir.

İslam'da Sosyal Güvenliği Sağlayan Müesseseler

İslam toplumlarında kasâme, oşür, fitre, akile, zekât, mehir, adak, kefaret ve kurban gibi zorunlu; karz, ariyet, tekâfûl, ihsan, vakıf ve sandık gibi gönüllülük esasına dayanan birçok sosyal güvenlik araçları bulunmaktadır.¹³ Sosyal güvenlik politikalarının ilk dönem uygulanış şekli âkile müessesidir. Hız. Muhammed döneminde âkile müessesesi, kabileler ve akrabalar arasında örgütlenmiş, zamanla dağınık olan bu sigorta sistemi tek çatı altında birleştirilmiştir. Âkile müessesesi bireye kişilik ve onur kazandırması açısından anayasal bir güvence unsuru olmuştur.¹⁴ Esasında yukarıda görüldüğü gibi İslam'da toplumsal güvenliği sağlayan birçok kurum olsa da bu çalışmada İslami bir sigortacılık uygulaması olan Tekâfûl sigortacılık sistemi ele alınacaktır.

Kavramsal Bir İrdeleme: Sigorta ve Tekâfûl

Tarihi süreç içinde teknolojik alanda meydana gelen yeni gelişmeler, bir takım tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında, İslam toplumlarında uygulanan klasik müesseselerin fonksiyonlarını icra edememesi, bireyleri ve toplumları yeni arayışlara yöneltmiştir. İnsanoğlu karşılaşacağı risklerin doğuracağı zararlara karşı önlem alma ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan toplumsal ihtiyaç zamanla sigorta kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede sigorta kavramı şu şekilde tanımlanabilir: Sigorta en basit anlamda, ileride meydana gelme olasılığı bulunan tehlikeden doğacak zararın giderilmesinin, önceden yapılan ödeme (prim) karşılığında güvence altına alınmasıdır.¹⁵ Bir başka ifadeyle birbirine benzeyen risklerin bir araya

¹⁰ Dalgın Dalgın, Nihat, Sigorta, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009, s. 161.

¹¹ Ersin, İrfan ve Yıldırım, Cengizhan, İslam Ekonomisi Çerçevesinde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Söylemi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, Cilt 15, 2015, s. 164.

¹² Avcı, Mustafa, <https://tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351753>, (06.06.2018).

¹³ Sağlam, Hadi, Günümüzdeki Sosyal Güvenlik Kurumunun Tarihsel Kökeni Hakkında Özet Bir Tahlil, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, s. 136.

¹⁴ Sağlam, Günümüzdeki Sosyal Güvenlik Kurumunun Tarihsel Kökeni Hakkında Özet Bir Tahlil, a.g.e., s. 137-139.

¹⁵ Güvel, Enver Alper ve Güvel, Afıtap Öndaş, Sigortacılık, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 22.

getirilip paylaşılması sayesinde bu risklerin azaltılması neticesinde normal şartlarda karşılanamayacak parasal kayıpların tazmin edilmesine yönelik ekonomik bir araçtır.¹⁶ Diğer yandan İslam tarihinde sigortacılık kavramının kökü İbn-i Abidin'in Reddü'l, Muhtar adlı eserinde geçtiği üzere "sevkere" kelimesine dayanmaktadır. Arapça sigorta kavramı "güvence vermek ve güven telkin etmek" anlamlarına gelen "te'min" kelimesine karşılık gelmektedir.¹⁷

İslam hukukunda ilk defa sigortadan bahseden Muhammed Bin Abidin olmuştur. İbn-i Abidin, Reddü'l, Muhtar adlı kitabında, o zamanlar Avrupa'dan, mal ithal eden tüccarlar yoluyla yayılmış deniz sigortasından bahsetmiştir. Daha sonraları İslami finans yazınında sigortacılık, "tekâfül" adı ile anılmaya başlanmıştır.¹⁸ Tekâfül kavramı ise, karşılıklı güven ve dayanışma anlamlarına gelmektedir.¹⁹ Türkçede ise bu kelime "tekeffül" yani bir şeyin sorumluluğunu üstlenme, kefil olma, yükümlenme şeklinde yer almaktadır.²⁰ Sigortacılık terminolojisinde tekâfül "İslami sigorta" olarak tanımlanabilir. Temel dayanağı Kuran-ı Kerim olan, buna ilaveten sünnetler ve içtihatlardan müteşekkil Tekâfül sigorta sistemi, faizli ekonomik ve finansal uygulamalar ile belirsizlik içeren ve haram sayılan faaliyetlerden kaçınan bir sistem üzerine kurulmuştur.²¹

İslam toplumlarında, risk paylaşımının sınırlı düzeyde kalması ve yardımlaşma esasıyla çözülmeye çalışılmasının da etkisiyle sigortacılık sistemi, Batı'daki gibi kurumsal bir yapı olarak görülmemiştir. 19. yüzyılın sonlarına kadar İslam toplumları için yeni bir finansal sorun teşkil eden sigortanın hükmü de fıkıhçılar tarafından açıkça tartışılmamıştır.²² Bu sebepten ötürü dünyada modern tekâfül uygulamalarının geçmişi çok eskiye dayanmamaktadır.²³

Tekâfül Sigorta Sistemi

Yukarıda kavramsal çerçevede ortaya konduğu üzere tekâfül bir nevi İslami sigortacılıktır. Dolayısıyla İslam hukuku açısından bakıldığı zaman insanların karşılaşacakları risklere karşı önlem almalarının gerekli olduğu ile ilgili ayet ve hadisler vardır. Bunlardan biri tevekkülün, önlem alındıktan sonra olması gerektiğidir. Hatta Hz. Muhammed zamanında "âkile" adıyla bilinen ölüm ve sakat kalma durumlarına karşı kurulan fondan bu zararların temininin sağlandığıyla ilgili bir uygulamanın varlığı da bilinmektedir. Günümüzde uluslararası yazındaki adıyla tekâfül, İslami sigortacılığı ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁴ Karşılıklılık esasına dayanan bu sistem, aynı tehlikeye maruz kalan bireylerin belirli bir meblağ ödeyerek sisteme üye olmaları yoluyla kurulur. Bu sistemde yer alan bireylerden herhangi birisi riske bağlı olarak zarara maruz kalırsa, toplanan aidatlardan söz konusu kişinin zararı tazmin edilir. Tazmin edilen kısım, zararın

¹⁶ Çipil, Mahir, Risk Yönetimi & Sigortacılık, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 25.

¹⁷ Dalgın, a.g.e., s. 159.

¹⁸ Vehbe, Tevik ve Armağan, Servet, Çağdaş Hukukta ve İslam Hukukunda Sigorta, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sayı 10, Cilt 7, 1973, s. 85-101.

¹⁹ Üstün, Yusuf, Sigorta, Tekâfül ve Kooperatif Sigortacılığı, Karınca Dergisi, Sayı 927, 2014, s. 1-12.

²⁰ Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b2a2c967104f7.25377789, (20.06.2018).

²¹ Altıntaş, Kadir Murat, Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekâfül Sigorta Sisteminin Türkiye'de uygulanabilirliği, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Cilt 16, 2016, s. 115-142.

²² Hacak, Hasan, İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 30, Cilt 2006/1, 2006, s. 21-50.

²³ Akhter, Waheed ve Khan, Saad Ullah, Determinants of Tekâfül and conventional insurance demand: A regional analysis, Cogent Economics & Finance, Sayı 5, 2017, s. 1-18.

²⁴ Hacak, a.g.e., s. 27.

karşılanması için eksik kalırsa, toplanan meblağın artırılmasına gidilir. Hasar tazminatları ödendikten sonra artan para olursa ya üyelere iade edilir veya gelecek için ihtiyat olarak saklanır.²⁵

Tekâfûl sigorta sisteminin çeşitli modelleri olup her modelin kendine has bir çalışma şekli bulunmaktadır. Bu modeller yaygın olarak vekâlet, mudarebe ve bu iki modelin birleşiminden oluşan karma tekâfûl sistemidir. Vekâlet sisteminde tekâfûl şirketi katılımcıdan vekâlet ücretini peşin almaktadır. İlgili fondan gerekli harcamalar yapıldıktan sonra kalan fonlar İslami prensiplere uygun olarak yatırım araçlarında değerlendirilmektedir. Ayrıca dönem sonunda kalan fon fazlası anlaşmaya bağlı olarak katılımcılara dağıtılmakta veya bir sonraki seneye devretmektedir. Mudarebe tekâfûl sisteminde ilgili tekâfûl şirketi başlangıçta vekâlet ücreti almamaktadır. Sadece vekâlet sistemi kullanılıyorsa tekâfûl şirketi, fonlarında değerlendirilen yatırım araçlarından elde edilen kârdan herhangi bir pay almamaktadır. Karma tekâfûl sisteminde ise hem ilgili fonlardan elde edilen kârdan pay hem de başlangıçta bir vekâlet ücreti alınmaktadır. İslami sigortacılık sektöründe yaygın olarak kullanılan modeller yukarıda açıklanmış olan üç sistemdir.²⁶

Tekâfûl sigorta sistemi ayrıca kendi içerisinde aile tekâfûlü (family tekâfûl) ve genel tekâfûl (general tekâfûl) olarak ikiye ayrılmaktadır. Tekâfûl sigorta sistemindeki genel tekâfûl konvansiyonel sigortacılıktaki hayat dışı sigortacılığın, aile tekâfûlü ise hayat sigortacılığının seçeneği olarak bilinmektedir. Her iki sistem de faizsizlik prensibine göre çalışmaktadır.²⁷

Tekâfûl sigorta sisteminde katılımcıların gönüllülüğü esastır. Bu sebepten ötürü toplanan katkı payları, konvansiyonel sigortacılık sistemindeki primlerden ayrı olarak bağış yani teberru olarak belirtilir. Toplanan bu fonların sahipleri ilgili katılımcılar olup fonlar İslami prensiplere uygun olarak sigorta şirketleri tarafından değerlendirilmektedir.²⁸ Tekâfûl sigorta sisteminin temel amacı, ileride doğacak muhtemel risklerin zararlarını en aza indirmek veya bu risklerin bireylerin hayatlarını etkilemesine izin vermeden hasarların telafisini sağlamak için bireyleri bir araya getirmektedir. Bu sigorta sisteminde temel amaç kâr değildir. Esas olan gerçekleşmesi olası bir riskin, bir diğer kimse hesabına üstlenilmesiyle müşterek garantinin sağlanmasıdır.²⁹

Tekâfûl sigortacılık sistemi, İslami kurallara uygun şekilde risk paylaşımı ve faizsizlik prensibi ile toplanan fonların yönetilmesi bakımlarından konvansiyonel sigortacılıktan ayrılmaktadır. Ayrıca, sigortacılığın reasürans yoluyla elde ettiği komisyon kazançları değerlendirmeye alındığı için, reasürans firmalarınca re-tekâfûl sistemi de kurulmuştur. Bu sistem sayesinde reasürans kazançları İslami prensiplere uygun bir şekilde nemalandırılarak komisyonlar bunun üzerinden sisteme dâhil edilmektedir.³⁰ Diğer yandan tekâfûl sigortacılık sisteminde, İslami kurallara göre işletilen fonlardan bir gelir elde edilmesi halinde, sigortayı yapan şirketler tarafından bu kârdan üyelere de pay verilmektedir. Bu sistemde her üye diğer üyelerin karşılaşacağı zararlara kefil olmaktadır.

²⁵ Üstün, Yusuf, a.g.e., s.4.

²⁶ Aslan, Hakan ve Durmuş, Muhammed Emin, İslami Sigortacılık (Tekâfûl): Yöneticilerin Perspektifinden Türkiye Uygulaması, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Kongresi Bildiriler Kitabı, 21-23 Ekim 2015 Sakarya, Volume 2, s. 17-29.

²⁷ Aslan, Hakan, Türkiye’de Tekâfûl (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri, Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, Cilt 1, 2015, s. 93-117.

²⁸ Aslan, a.g.e., s. 99.

²⁹ Selçuk, Mervan, İslami Bir Sigorta Deneyimi Olarak Tekâfûl, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı IV, Kütahya, 2015, s. 349-358.

³⁰ Üstün, a.g.e., s. 7.

Bu şekilde müşterek bir kefalet söz konusu olup üye olan bireylerin zararı ortaklaşa karşılanmaktadır. Tekâfülde kefalet asli bir unsur olup kefiller ortaya çıkan zararın tamamını mal sahibi ile birlikte öderler. Bu yapılan kefalet akdinde beklenen herhangi bir karşılık yoktur. Hâlbuki konvansiyonel sigortacılık sisteminde bir karşılık beklentisi vardır.³¹

Uluslararası Alanda Tekâfül Sigorta Sistemi

Günümüzde tekâfül sigortacılığının hızla büyüüp yaygınlaşması, konvansiyonel sigortacılığa bir seçenek olarak İslam dünyasında kabul görmüştür. Tekâfül sigortası ile dinî hassasiyet taşıyan Müslümanların faiz ile ilgili endişeleri önemli ölçüde giderilmiştir. Konvansiyonel sigortacılıktan uzak duran bu kesimi bir şekilde sigortacılık sistemine dâhil eden tekâfül sigortacılığı, İslam ülkelerinin yanı sıra Batı ülkelerinde de uygulama alanı bulmuştur.³² İslam ülkelerinde, risk paylaşımı genellikle yardımlaşma esasıyla çözülmeye çalışıldığından sigortacılık çok gelişmemiştir. Bundan dolayı İslam ülkelerinde modern tekâfül uygulamalarının geçmişi çok eskiye dayanmamaktadır. İlk tekâfül uygulamaları Sudan'da 1979 yılında daha sonra ise 1984 yılında Malezya'da uygulanmaya başlanmıştır. Son olarak bu sistem, Suudi Arabistan Krallığı ve Ortadoğu ülkelerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır.³³

Son yıllarda özellikle Ortadoğu'da, İslami bankacılık sektöründeki gelişmelere bağlı olarak tekâfül sigortacılık sektöründe faaliyet gösteren şirketlerinin sayısında artış olmuştur. İslami sigorta ilkelerine uygun olarak faaliyet gösteren bu şirketlerden bazıları sadece tekâfül yönelimli sigorta şirketleri iken, bazıları ise klasik anlamda sigorta ürünlerinin yanı sıra tekâfül ürünleri hizmetleri de vermektedir. Örneğin, Tekâfül Malaysiaa sadece tekâfül sigortacılığı için oluşturulmuş bir şirkettir. Diğer taraftan, Bahreyn'de faaliyette bulunan Allianz Takaful ise ünlü Alman sigorta şirketleri grubu Allianz'ın tekâfül hizmeti sunan bir şirkettir. Yine dünyanın büyük reasürans şirketlerinden Swiss Re'nin, tekâfül hizmeti veren Swiss Retakafulc adlı bir bağlı şirketi vardır.³⁴

Günümüzde tekâfül sigortacılık sistemi 33 İslam ülkesinde uygulanmaktadır. Tekâfül uygulamalarının finansal gelişiminin son durumuna bakıldığında, 2017 yılında yayımlanan Milliman Global Tekâfül Raporu verilerine göre tekâfül fonlarının toplamı 2015 yılı itibarıyla 14,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekâfül sigortacılık sektörüne 2012- 2015 yılları arasında bakıldığında yüzde 14 oranına bir büyüme ivmesi yakaladığı görülmektedir. 2009 yılında 7 milyar seviyesinde olan tekâfül piyasası kısa bir sürede işlem hacmini ikiye katlamıştır. Tekâfül fonlarının coğrafi dağılımına bakıldığında ise yüzde 77'si GCC ülkelerinin (Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman Sultanlığı, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri), yüzde 15'i Güneydoğu Asya ülkelerinin (Malezya, Endonezya, Brunei), yüzde 5'i Afrika (Sudan, Mısır, Kenya, Gambiya, Tunus) ve yüzde 3'ü ise diğer ülkelerin (Bangladeş, Pakistan, Türkiye, Sri Lanka, Suriye, Yemen, Ürdün) payına düştüğü görülmektedir. 2015 verilerine göre GCC ülkeleri 11,5 milyar dolar, Güneydoğu Asya ülkeleri 2,2 milyar dolar, Afrika 0,7 milyar dolar ve diğer ülkeler 0,5 milyar dolar fon büyüklüğüne sahiptirler. GCC ülkeleri arasında en büyük fon büyüklüğüne sahip ülkenin yüzde 85 ile Suudi Arabistan olduğu görülmektedir. Sahip olduğu 9,7 milyar dolarlık fon

³¹ Yazıcı, Servet, Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015, s. 34.

³² Aynı yerde, s. 40.

³³ Aslan, a.g.e., s.103.

³⁴ Altıntaş, a.g.e, s.130.

büyüklüğü ile Suudi Arabistan, İslami sigortacılık sektörünün lokomotif ülkelerindedir. Suudi Arabistan'ı yüzde 8 ile Birleşik Arap Emirlikleri izlemektedir. Güneydoğu Asya ülkelerinde ise; yüzde 62 ile Malezya ve yüzde 33 ile Endonezya en fazla fon büyüklüğüne sahip ülkelerdir.

Güncel finansal veriler incelendiğinde tekâfül piyasasının son beş yılda ciddi bir büyüme yakaladığı görülmektedir. Bu veriler ışığında ciddi bir potansiyel taşıyan tekâfül piyasasının ilerleyen dönemlerde daha da büyüyebileceği düşünülebilir. Tekâfül sigortacılık sistemini uygulayan ülkelerin büyük çoğunluğu yasal ve hukuki mevzuatlarını hâlihazırda netleştirdikleri için sektörün büyümesine öncülük yapmaktadırlar.

Sonuç

Yukarıda yapılan çözümlemede ortaya konulduğu üzere son yıllarda faizsiz bankacılığın yükselişine paralel olarak, Müslüman toplumlarda İslami sigortacılık hızla gelişmektedir. Bu sistemin temel gerekçesi ortaklık, yardımlaşma ve faizsizlik esasına dayanmaktadır. Bu çalışmada, Tekâfül sigortacılık sistemi hakkında genel bilgiler verilerek dünyadaki uygulamaları ele alınmıştır. Yapılan yerel ve hukuki düzenlemelerin yanı sıra hükümetler tarafından ciddi manada desteklenen sistem; sigorta sektörü içindeki payını ilerleyen dönemlerde kuvvetle muhtemel daha da artıracaktır. Tekâfül sigortacılık sisteminin yakın gelecekte küresel piyasa standartlarını yakalaması hedeflenmektedir. Bu yaklaşım, finansal piyasalar için güven verici bir gelişme olarak görülmektedir. Bu sistemin henüz çok yeni olmamasına rağmen, kısa ve orta vadede ciddi bir yükseliş eğilimine girmesi beklenmektedir.

Tekâfül sigortacılık sisteminin uluslararası arenada yaygınlığı açısından ise aşağıdaki değerlendirme yapılabilir: Tekâfül sigortacılık sisteminin doğası gereği genellikle İslam ülkelerinde uygulandığı görülmektedir. Her ne kadar bazı Batı ülkelerinde bu sistem bulunsu da temelde bu uygulama söz konusu ülkelerde yaşayan Müslümanlara hitap etmektedir. İslam ülkeleri arasında ise tekâfül sigortacılık sisteminin belkemiğini Suudi Arabistan oluşturmaktadır. Uzakdoğu bölgesinde ise bu sistemin öncülüğünü Malezya ve Endonezya yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akhter, Waheed ve Khan, Saad Ullah, Determinants of Takâful and conventional insurance demand: A regional analysis, *Cogent Economics & Finance*, Sayı 5, 2017.
- Altıntaş, Kadir Murat, Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekâfül Sigorta Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2016.
- Avcı, Mustafa, Sigortanın Osmanlı Hukukuna Girişi, <https://tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351753>, (06.06.2018).
- Bardakoğlu, Ali, Kasâme, Türkiye Diyanet Vakıf İslam Ansiklopedisi, 2009.
- Bayındır, Abdülaziz, Ticaret ve Faiz, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Canbay, Tülin, ve Müslim Demir, Türkiye' de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Sayı 2, 2013.
- Çipil, Mahir, Risk Yönetimi & Sigortacılık, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Dalgın, Nihat, Sigorta, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009.
- En-Nebhânî, Takiyyuddîn, İslâmî İktisat Nizamı, Köklü Değişim Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Güvel, Enver Alper ve Güvel, Afıtap Öndaş, Sigortacılık, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Hacak, Hasan, İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 30, 2006.
- Ersin, İrfan ve Yıldırım, Cengizhan, İslam Ekonomisi Çerçevesinde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Söylemi, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2015.
- İsmail, Osman Mohamed, İslam Ekonomisi ve İş Ahlakı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2017.
- Parlakkaya, Raif ve Çürük, Suna Akten, Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye Uygulanabilirliği, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, Sayı 2, 2015.
- Sağlam, Hadi, Günümüz Sosyal Güvenlik Kurumlarının Tarihsel Kökeni Hakkında Özet Bir Tahlil, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2016.
- , İslâm Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Teknikleri, *E-Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 2009.
- Selçuk, Mervan, İslâmî Bir Sigorta Deneyimi Olarak Tekâfül, IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV, İlmî Etüdler Derneği, 2015.
- Tabakoğlu, Ahmet, İslam İktisadına Giriş, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.
- Üstün, Yusuf, Sigorta, Tekâfül ve Kooperatif Sigortacılığı, *Karınca Dergisi*, Sayı 927, 2014.
- Vehbe, Tevfik ve Armağan, Servet, Çağdaş Hukukta ve İslam Hukukunda Sigorta, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Sayı 10, 1973.
- Yazıcı, Servet, Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.